

UČINKOVITOST UPRAVLJANJA JAVNIM DOBROM (OBRAZOVANJE)

Damjanov, Antonio

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:295592>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Sveučilišni prijediplomski studij Financijski menadžment

Antonio Damjanov

**UČINKOVITOST UPRAVLJANJA JAVNIM DOBROM
(OBRAZOVANJE)**

Završni rad

Osijek, 2023.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Sveučilišni prijediplomski studij Financijski menadžment

Antonio Damjanov

**UČINKOVITOST UPRAVLJANJA JAVNIM DOBROM
(OBRAZOVANJE)**

Završni rad

Kolegij: Javne financije

JMBAG: 0010231166

e-mail: adamjanov@efos.hr

Mentor: izv. prof. dr. sc. Domagoj Karačić

Osijek, 2023.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Economics and Business in Osijek
University Undergraduate Study in Financial management

Antonio Damjanov

**EFFICIENCY OF PUBLIC GOOD MANAGEMENT
(EDUCATION)**

Final paper

Osijek, 2023.

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je (navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, NN 119/2022).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime: Antonio Damjanov

JMBAG: 0010231166

OIB: 63171552683

e-mail: damjanov95@gmail.com

Naziv studija: Sveučilišni prijediplomski studij: Financijski menadžment

Naslov rada: Učinkovitost upravljanja javnim dobrom (obrazovanje)

Mentor/mentorica rada: izv. prof. dr.sc Domagoj Karačić

U Osijeku, 18. rujna 2023. Godine

Potpis

UČINKOVITOST UPRAVLJANJA JAVNIM DOBROM (OBRAZOVANJE)

SAŽETAK

Ovaj završni rad ima za cilj detaljno pojasniti sam pojam javnog dobra i njegovih karakteristika, prikazati koje su to razlike koje se javljaju između privatnog i javnog sektora te koje usluge i dobra javni sektor pruža i koja je njegova glavna zadaća s posebnim osvrtom na obrazovanje na primjeru Republike Hrvatske. Kroz rad se analizira problematika privatiziranja u Republici Hrvatskoj kao i sama učinkovitost javnih usluga po pitanju obrazovanja. Kao što je poznato obrazovanje se uvrštava u javno dobro, a pobližom analizom obrazovanja jasno je vidljivo kako ono može ući i u sferu privatnog dobra odnosno ne mora se nužno financirati od strane države već može biti u vlasništvu privatne osobe koja nudi usluge obrazovanja za određeni iznos.

S obzirom da javno dobro posjeduje značajku da ne može isključiti one koji uživaju u njegovu korištenju iako nisu doprinijeli njegovu pribavljanju, visoko obrazovanje po tim parametrima može se uvrstiti u javno dobro. Javno dobro kao takvo služi s ciljem da se zadovolje potrebe pojedinaca, a mišljenje je kako je država ta koja ih treba osigurati. Znanje nije roba, a tim se podrazumijeva da država kao takva mora osigurati ostvarivanje prava na visoko obrazovanje.

Ključne riječi: javni sektor, privatni sektor, javno dobro, privatno dobro, obrazovanje.

EFFICIENCE OF PUBLIC GOOD MANAGEMENT (EDUCATION)

ABSTRACT

The aim of this final thesis is to explain in detail the very concept of public good and its characteristics, to show what are the differences between the private and public sectors and what services and goods the public sector provides and what is its main task with special reference to education as an example Republic of Croatia. The paper analyzes the issue of privatization in the Republic of Croatia as well as the effectiveness of public services in terms of education. As is known, education is considered a public good, and a closer analysis of education clearly shows how it can enter the sphere of private good, that is, it does not necessarily have to be financed by the state, but can be owned by a private person who offers education services for a certain amount.

Given that a public good has the feature that it cannot exclude those who enjoy its use even though they did not contribute to its acquisition, higher education can be classified as a public good according to these parameters. Public good as such serves the purpose of meeting the needs of individuals, and the opinion is that it is the state that should provide them. Knowledge is not a commodity, and this implies that the state as such must ensure the realization of the right to higher education.

Keywords: public sector, private sector, public good, private good, education.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA	3
2.1. Struktura rada.....	3
2.2. Metode istraživanja	3
2.3. Istraživački cilj i pitanja.....	4
3. JAVNI I PRIVATNI SEKTOR	5
3.1. Javni sektor.....	5
3.2. Privatni sektor	7
3.3. Razlika između privatnog i javnog sektora	9
3.4. Javne usluge u RH.....	10
4. PRIVATNA I JAVNA DOBRA.....	11
4.1. Privatna dobra.....	11
4.2. Javna dobra	11
4.3. Razlika između privatnih i javnih dobara.....	12
5. POVIJEST I ZNAČENJE JAVNIH DOBARA.....	13
5.1. Povijest javnih dobara.....	13
5.2. Značenje javnih dobara	14
5.3. Vrsta javnih dobara	15
5.3.1. Čista javna dobra	15
5.3.2. Mješovita javna dobra- naplata	16
5.3.3. Mješovita javna dobra-zajednička	17
5.3.4. Meritorna javna dobra	17
6. OBRAZOVANJE KAO JAVNO DOBRO.....	19
6.1. Ulaganje i učinkovitost obrazovanja	21
6.2. Upravljanje obrazovanjem	25
6.3. Obrazovanje kao javno dobro.....	26
6.4. Obrazovanje kao privatno dobro.....	27
ZAKLJUČAK	28
POPIS GRAFIKONA	31

1. UVOD

Javno dobro kao takve služi s ciljem da se zadovolje potrebe pojedinaca, a mišljenje je kako je država ta koja ih treba osigurati, no valja naglasiti kako postoje razne situacije na tržištu gdje u praksi okolnosti nisu u potpunosti jasne po pitanju javnog dobra.

Ovaj završni rad ima za cilj detaljno pojasniti sam pojam javnog dobra i njegovih karakteristika, prikazati koje su to razlike koje se javljaju između privatnog i javnog sektora te koje usluge i dobra javni sektor pruža i koja je njegova glavna zadaća s posebnim osvrtom na obrazovanje na primjeru Republike Hrvatske. Kroz rad se analizira problematika privatiziranja u Republici Hrvatskoj kao i sama učinkovitost javnih usluga po pitanju obrazovanja.

Kada se raspravlja o politici visokog obrazovanja poglavlje koje je uvijek zanimljivo odnosi se na pitanje da li obrazovanje kao takvo spada u javno ili u privatno dobro. Jedna od glavnih vodilja ponekih studentskih prosvjeda u Republici Hrvatskoj je upravo vodilja da znanje ne predstavlja robu. Upravo se iz tog razloga postavlja pitanje da li postoji mogućnost da se obrazovanje pa i ono visoku veže uz takve vrste kategoričkih imperativa.

Postoje razne vrste dobara koje se svode na četiri osnovna tipa, a to su zajednička, klupska, privatna i javna vrsta. Navedena klasifikacija predstavlja rezultat primjenjivanja dva temeljna kriterija, a to su konkurentnost potrošnje i mogućnost da se isključe neplatiše iz navedene potrošnje. Kada se stvar promatra s takvog stajališta jedna od glavnih značajki javnih dobara je svakako nekonkurentnost u potrošnji te njihova nemogućnost da isključe neplatiše iz potrošnje. Potrošnja nekog javnog dobra tako ne može smanjiti količinu dobra koja je raspoloživa za naredne potrošače, dok u njihovu uživanju nije moguće spriječiti one koji nisu doprinijeli njihovom pribavljanju.

S druge strane privatna dobra su zasnovana na načelu isključivanja neplatiša, dok je njihova potrošnja konkurentna. Obzirom da postoje navedene dvije značajke privatna dobra se povezuju prema svojoj sličnosti sa klupskim dobrima, čija se potrošnja može zasnivati na tome da se neplatiše isključe. Isto tako, mogu se povezati sa zajedničkim dobrima gdje dijele zajedničku značajku konkurentnosti prilikom potrošnje.

Može li se stoga obrazovanje podvesti pod izraz javnog dobra, pitanje je koje se postavlja. Naime iako se na prvi pogled čini da je to moguće, obrazovanje, posebno ono visoko, može se

jednako kao nacionalna sigurnost ili obrana označiti kao javno dobro. Primjenjivanjem zahtjeva za zaštitom intelektualnog vlasništva tako isključuje neplatiše da mogu koristiti segment visokog obrazovanja koji se nalazi pod navedenom vrstom zaštite. Sam kapacitet sektora kojeg ima visoko obrazovanje, zaštićeni sustav kroz upisne kvote nameće načelo nekonkurentnosti u visokom obrazovanju. Tako promatrano daje se zaključiti kako obrazovanje kao takvo ipak sadrži određene značajke i privatnog dobra te ga nije moguće označiti isključivo kao javno dobro.

Znanje nije roba, a tim se podrazumijeva da država kao takva mora osigurati ostvarivanje prava na visoko obrazovanje. Odnosno, to znači da se normativni zahtjev za pribavljanjem takvog oblika usluge mora prepustiti javnoj potrošnji, a ne privatnoj, odnosno on se mora u potpunosti financirati od strane državnog proračuna. Iako se na prvi pogled navedeni zahtjev čini mogućim, kada se uvedu elementarni kriteriji za ocjenu javnih politika kao što su pravednost, djelotvornost ili učinkovitost tada takav zahtjev postaje upitan.

Na zapadu, veliki niz sveučilišta se otvorio privatnom kapitalu jer se to pokazalo kao nužno za daljnjim održavanjem visoke razine u znanstvenim istraživanjima. Tako se podigla razina učinkovitosti i djelotvornosti samog sustava visokog obrazovanja.

Pitanje koje se postavlja je treba li država u potpunosti prepustiti daljnje financiranje visokog obrazovanja kako bi ostvarila pravednost kao jedan od kriterija za ocjenjivanje javnih politika. Da li je država ta koja treba u potpunosti preuzeti na sebe trošak školarine. Iako velika većina zemalja kontinentalne Europe navedeni zahtjev prihvaća u širokom luku pa su tako školarine niske ili u potpunosti ukinute, postavlja se pitanje koliko je takav sustav pravedan, jer velika većina studenata potiče iz bogatog sloja društva pa se pokazuje kako se proračunski novac troši na obrazovanje bogatog dijela stanovništva. To su shvatili SAD i Velika Britanija koji imaju sustav školarina za svoje studente. Jasno je kako školarine ne rješavaju problem pitanja obrazovanja kao javnog dobra te se treba provesti dodatna analiza i komparacija obrazovnih politika u svijetu, kao zasebna akademska disciplina koja je dio šireg projekta proučavanja javnih politika unutar suvremenih društvenih znanosti.

2. METODOLOGIJA

2.1. Struktura rada

Ovaj završni rad sastavljen je od sedam glavnih poglavlja. Prvo poglavlje ujedno je i uvod u sami rad, zatim slijedi poglavlje metodologije u kojem se ukratko opisuje struktura rada, metode istraživanja te se jasno postavljaju istraživača pitanja i cilj rada.

Treće poglavlje bavi se javnim i privatnim sektorom te razlikama između njih.

Četvrto poglavlje bavi se privatnim i javnim dobrima te definira njihove razlike.

Peto poglavlje ukratko opisuje povijest i značenje javnih dobara te njihove vrste, pritom jasno opisujući čista javna dobra, mješovita javna dobra kroz naplatu, zatim zajednička mješovita javna dobra te meritorna javna dobra.

Nakon toga slijedi šesto poglavlje u kojem se analizira obrazovanje kao javno dobro, ulaganje i učinkovitost samog obrazovanja, upravljanje istim, te slijedi analiza obrazovanja kao javno i privatno dobro.

Na samom poslijetku rada nalazi se zaključak u kojem se rezimira sve ono što se u završnom radu analiziralo te se sumira zaključna misao.

2.2. Metode istraživanja

Prilikom pisanja ovog završnog rada korištene su znanstvene metode (Milas, 2005):

- Metoda analize,
- Metoda sinteze,
- Metoda dedukcije,
- Metoda deskripcije.

Metoda analize odnosi se na metodu koja je korištena za vrijeme istraživanja literature koja se koristila prilikom pisanja samog završnog rada, a koja je raščlanjivala složene pojmove, zaključke i sudove na one koji su jednostavniji. Nadalje metoda sinteze se odnosi na metodu koja se u ovom radu koristi prilikom objašnjavanja stvarnosti uz pomoć sinteze sudova koji su jednostavni u sudove koji su složenijeg oblika. Deduktivna metoda u ovom radu korištena je prilikom prikazivanja sustavnih primjena deduktivnog načina donošenja zaključka u kojima se iz nekih općih sudova moglo izvesti pojedinačni zaključak kao primjerice u samom zaključku

rada. Naposljetku, metoda deskripcije odnosi se na postupak očitavanja činjenica i na njihovo opisivanje, samog procesa, predmeta istraživanja u ovom završnom radu na način da se pojašnjavaju razne veze i odnosi u pogledu empirijskih podataka koji su dostupni, bez da postoje dodatna znanstvena objašnjenja ili dodatna tumačenja samog pojma (Milas, 2005).

Osim navedenih metoda koristila se dostupna znanstvena i stručna literatura iz područja važnosti javnih dobara s posebnim osvrtom na obrazovanje. Korištena literatura nalazi se u znanstvenim člancima, časopisima, knjigama, ali i dostupnim stručnim mrežnim izvorima (Milas, 2005).

2.3. Istraživački cilj i pitanja

Cilj ovog završnog rada je analizirati učinkovitost upravljanja javnim dobrima na primjeru obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

Istraživačka pitanja glase

IP1: Upravlja li Republika Hrvatska učinkovito javnim dobrom-obrazovanjem?

IP2: Na koji način se može poboljšati upravljanje javnim dobrima na primjeru obrazovanja u Republici Hrvatskoj?

3. JAVNI I PRIVATNI SEKTOR

U nastavku rada detaljnije se analizira javni i privatni sektor te razlika koja se javlja među njima.

3.1. Javni sektor

Javni sektor predstavlja plod svake države čiji je cilj da se zadovolje potrebe njenih građana. Struktura i veličina javnog sektora, čiji su glavni korisnici građani zemlje, određuju društveni, politički i ekonomski razvoj, a glavni cilj je da se osiguraju jednake mogućnosti prilikom zadovoljavanja javnih potreba na način da se preraspodjeli dohodak između stanovništva (Salkić, 2011).

Javni sektor predstavlja naziv za skup nacionalnih institucija koje rade na upravljanju i provedbi zakona, politika te raznih programa u zemlji s ciljem osiguravanje njihovog pravilnog razvoja. On je sastavljen od nefinancijskih javnih poduzeća, opće države, te javnih financijskih institucija. Javni sektor kreće se od izvršne vlasti pa sve do raznih državnih nadzornih tijela, korporacija i agencija na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Javni sektor ima odgovornost da osigura normalno funkcioniranje države po pitanju zdravstva, gospodarstva i obrazovanja. Institucije koje su dio javnog sektora ovise o državnom proračunu te su za isti izravno odgovorne. One mogu djelovati u četiri skupine djelatnosti, a to su

- Komunalne institucije,
- Društvene institucije,
- Upravne djelatnosti,
- Infrastrukturne djelatnosti.

Glavne funkcije javnog sektora su zaštita i obrana nacionalnog suvereniteta, upravljanje i provođenje zakona koji jamče da će se postići javno dobro te upravljanje resursima i promicanje politike učinkovitosti. Prema makro razini javni sektor se dijeli na tri osnovne vlasti, a to su izvršna, zakonodavna i punomoć.

Zakonodavna vlast snosi odgovornost za donošenje zakona koji će utjecati na društvena dobra. Kako bi se navedeni zakoni provodili odgovornost snosi izvršna vlast. Punomoć ima zadatak da zakone poštiva i tumači.

Tijela uključena u javni sektor svakako su središnja država, tijela lokalne i regionalne samouprave i uprave, javna financijska tijela, poduzeća od javnog interesa. Samo financiranje javnog sektora definirano je putem proračuna koji može biti lokalni, regionalni ili državni. Glavni cilj javnog sektora je da služi svojim građanima te da osigura novac koji se prikuplja kroz javne prihode kao što su to kazne, porezi i slično.

Prema svojoj definiciji javni sektor može obuhvaćati različita poduzeća i institucije kojima upravlja država, a koje mogu djelovati u okviru četiri skupine djelatnosti, među koje ulaze upravne djelatnosti, komunalne, društvene te infrastrukturne djelatnosti. Radi se o mreži formalnih organizacije koje zapošljavaju javne službenike i reguliraju postavljene propise te mogu raspolagati vlastitim imovinama i upravljati javnih poduzećima (Pusić, 1995.)

Upravljački aspekt javnog upravljanja odnosi se na javni menadžment koji u svom sustavu mora implementirati programe koji su korisni s ciljem ostvarenja pozitivnih javnih ishoda. Prema postojećoj 3E metodologiji javni sektor se određuje prema svojoj efikasnosti, efektivnosti i stvaranju učinaka odnosno stvaranju javnih usluga i dobara. Dakle, 3E metodologija odnosi se na:

- E1 učinak; ono što sustav proizvodi (efekt) ;
- E2 efikasnost; kako sustav stvara učinak ;
- E3 efektivnost; zašto sustav proizvodi određeni učinak (Pusić, 1995).

Takav oblik metodologije veže se uz djelotvornost javnog menadžmenta i njegovu potrebu da postoji stalno usavršavanje istoga u samoj praksi. Djelotvornost se uvijek određuje načinom upravljanja javnim sektorom na način da je javni menadžment jasno definiran. Bez obzira što se praksa privatnog sektora prenosi i na javni sektor, među njima ipak postoje jasne razlike (Miljenović, Kutnjak, Jakovac, 2020).

Javni sektor sastavljen je od nekoliko dijelova:

1. Opća država (središnja država, regionalna i lokalna državna tijela),
2. Nefinancijska javna poduzeća,
3. Javne financijske institucije.

Opća država podrazumijeva postojanje sveukupnosti tijela državne vlasti koja su namijenjena da se izvrši politika države, a glavni zadatak im je da se obave sudske, izvršne i zakonodavne funkcije. Upravo je ona ta koja će odraziti kakvi su društveni odnosi u okvirima javnog sektora uz to da pruža netržišne usluge i preraspodjeljuje imovinu i dohodak koji se financiraju kroz poreze i ostala obvezna davanja koje financira nedržavni sektor.

“U Republici Hrvatskoj, opća država podjeljena je na središnju državu, regionalnu razinu i lokalnu razinu. Središnju državu čine proračunski i izvanproračunski korisnici, regionalnu županija + Grad Zagreb, dok lokalnu čine gradovi i općine. Pod nefinancijskim javnim poduzećima smatraju se poduzeća koja su u većinskom vlasništvu i pod kontrolom države. U slučaju manjinskog vlasništva uloga države ostvaruje se barem na kontrolnoj razini” (Miljenović i sur., 2020). Javna nefinancijska poduzeća, osim na razini države mogu biti i na regionalnoj i lokalnoj razini pa tako već 2016. godine u Hrvatskoj u većinskom vlasništvu zemlje postoji 1.149 poduzeća u koja su ubrojena sva ona koja se nalaze u vlasništvu lokalnih i regionalnih jedinica, kao i ona poduzeća koja su u mješovitom vlasništvu.

Financijske institucije predstavljaju financijska javna poduzeća u vlasništvu i pod kontrolom države, a mogu se dijeliti na nemonetarna i monetarna javna poduzeća. “Monetarna javna poduzeća depozitarna su društva koja direktno kontroliraju tijela opće države te se sastoje od financijskih, kvazijavnih društava i tržišnih neprofitnih institucija dok je njihova primarna djelatnost ostvarivanje društvenih učinaka uz dugoročnu financijsku održivost” (Miljenović i sur., 2020). Primjer njih su:

- Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR),
- Hrvatska narodna banka (HNB),
- Hrvatska poštanska banka (HPB).

S druge strane nemonetarna javna poduzeća su sva ona poduzeća i društva koja država može direktno kontrolirati, a koja imaju za zadaću da izvršavaju djelatnosti koje se vežu uz transakcije financijske imovine i obveza, uz izuzete javna depozitarna društva i središnje banke. Tu se mogu pronaći Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA), Financijska agencija (FINA) i Središnje klirinško depozitarno društvo (SKDD).

3.2. Privatni sektor

Privatni pojedinci su rukovoditelji privatnog sektora jer upravo oni pokreću i financiraju tvrtke u njihovom vlasništvu s ciljem stvaranja profita. Novac se gleda kao prihod osim ukoliko se naplati tada se gleda kao priljev. Na navedeni iznos mora se plaćati 25% PDV-a u proračun države. Uz plaćanje PDV-a, poduzetnici u privatnom sektoru nailaze na niz troškova kao što su materijali, najmovi, knjigovodstvo, telefoni, plaće radnicima, obvezno plaćanje poreza i tako dalje.

Mikro poduzetnici čine najveći broj poduzetnika te oni broje do 10 zaposlenika.

Realni sektor je drugi naziv za privatni sektor i njega vode poduzetnici. Odgovornost samog sektora pronalazi se u alokaciji resursa samog gospodarstva. Dvije su vrste vlasništva u tom sektoru, prvi predstavljaju mala poduzeća kojima vodi jedna osoba, dok je drugi tip predstavljen u vidu velikih multinacionalnih kompanija koje imaju složenije organizacijske strukture kao i jasno posloženu hijerarhiju poslovanja. Poduzetnici prema svojoj definiciji predstavljaju fizičke ili pravne osobe koje na razne načine i kroz razna kombiniranja relevantnih činitelja uspijevaju spojiti svoje poduzetničke ideje sa kapitalom koji je potrebit, oni se bave organizacijom proizvodnje, usluživanjem na način da nastoje zadovoljiti potrebe svojih potrošača i tako nastoje vratiti uloženi kapital te uspostaviti kontinuiranu zaradu željenog, odnosno što većeg profita dok u isto vrijeme preuzimaju svu odgovornost i rizike po pitanju budućih učinaka bilo ostvarivanja dobiti ili gubitka u svojoj poduzetničkoj djelatnosti (Kuvačić, 2002:88).

Ukratko rečeno privatni sektor obuhvaća sva ona poduzeća koja se nalaze u vlasništvu pojedinaca odnosno privatnika. U privatnom sektoru oni su ti koji pokreću i financiraju poduzeća, a cilj im je profit. Privatni sektor ima odgovornost za alokaciju najvećeg dijela resursa u samom gospodarstvu te je on taj koji pokreće čitavo gospodarstvo.

Valja naglasiti kako privatni sektor zapošljava veći broj ljudi od javnog sektora. Sama organizacija nastaje na način da se formiraju nova poduzeća ili se privatizira organizacija javnog sektora. Poduzeća koja se nalaze u privatnom sektoru mogu sniziti cijene usluga i roba prilikom natjecanja za novac jer je kupac taj koji ne želi platiti više ukoliko isti predmet može dobiti na drugom mjestu po povoljnijoj cijeni.

Velika većina gospodarstava veliki dio broji u privatnom sektoru

U privatni sektor mogu se ubrojiti brojni pojedinci, partneri i grupe pa su tako glavni subjekti privatnog sektora sljedeći:

- samostalna vlasništva,
- partnerstva,
- mala i srednja poduzeća,
- velike korporacije i multinacionalne kompanije,
- strukovna i trgovačka udruženja,
- sindikati.

Država je ta koja ima mogućnost kontrole privatnog sektora te je vlada ta koja će ga zakonski regulirati jer svako pravni ili poslovno lice koje posluje u državi mora poslovati u skladu sa postavljenim zakonima.

3.3. Razlika između privatnog i javnog sektora

Glavna razlika javnog i privatnog sektora je ta da je javni sektor dio ekonomije zemlje koja se nalazi u kontroli vlade dok je kod privatnog sektora vlasništvo u rukama pojedinaca i korporacija koji njime upravljaju. Cilj javnog sektora je da služi ljudima dok je cilj privatnog sektora ostvarenje profita. Osim navedenih razlika javni sektor ima potpunu kontrolu nad svojim organizacijama što nema u privatnom sektoru. Po pitanju zaposlenika, javni sektor im pruža sigurnost posla uz dodatne naknade i beneficije što nije nužno prisutno u privatnom sektoru. Po pitanju konkurencije u radnom okruženju jasno je kako je privatni sektor konkurentniji dok u javnom nedostaje istoga jer nije uspostavljen kako bi se postigli komercijalni ciljevi što znači da je javni sektor stabilan dok privatni nužno zbog konkurencije i nadmetanja nije.

Valja naglasiti kako postoji kombinacija javnog i privatnog partnerstva gdje oba sektora ostvaruju korist. Pa tako i privatni i javni sektor imaju svoje prednosti koje kad se povežu daju bolji rezultat za obje strane. Kada se govori o oblicima javno-privatnog partnerstva tada se govori o različitim spektrima gdje je moguće i različito povezivanje privatnih i javnih interesa za kooperativnu opskrbu sa infrastrukturnim dobrima i uslugama. Neki od načelnih kriterija koji postoje moraju biti zadovoljeni ukoliko se projekt financira kroz javno-privatno partnerstvo. Naime javni i privatni sektor moraju zajedno surađivati na temelju ugovornih odnosa koji su javni, a ugovorom se mora dogovoriti i kao će se podijeliti odgovornosti po pitanju troškova i rizika. Isto tako projekt koji će se ugovoriti putem javno-privatnog partnerstva u isto vrijeme mora osigurati komercijalni cilj i javni interes, a oba partnera moraju očekivati bolje rezultate za cijenu koja je ista ili iste rezultate za cijenu koja je manja. Osim navedenog nužno je da svaki partner zadrži vlastitu odgovornost i identitet. Europska unija je jasno odredila koje su to četiri zadaće koje se moraju izvršiti u procesu javno-privatnog partnerstva, a koje se tiču prije svega privatnog sektora. Naime privatni sektor mora osigurati:

- Dodatni kapital,
- Implementacijske vještine i alternativni menadžment
- Dodatne vrijednosti javnosti i korisniku,
- Bolju identifikaciju potreba i optimalno korištenje resursa.

Prilikom formiranja javno-privatnog partnerstva nužno je utvrditi konsenzus među partnerima o zadacima i kriterijima te se nakon toga treba odrediti tehnika koja će biti najprimjenjivija za udruživanje.

3.4. Javne usluge u RH

Ustav RH definira javna dobra kao stvari koje se nalaze u vlasništvu Republike Hrvatske, a potom i kao stvari koje se nalaze u vlasništvu drugih osoba javnog prava. Pod tim osobama misli se na jedinice područne i lokalne samouprave kao i na brojne ustanove neovisno o tome da li je osnivač iste jedinica lokalne samouprave ili država. U pravnoj teoriji imaju sva stajališta po pitanju mogućnosti da se javna dobra nalaze u režimu stvarno pravnog uređenja, a to su francuski model i njemački model. Kod francuskog modela javna dobra se izuzimaju iz djelovanja stvarno pravnog uređenja te su stavljena u posebne javnopravne režime gdje su skoro izjednačena sa općim dobrom koje je na temelju propisa stavljeno izvan prometa i nalazi se pod posebnim pravnim statusom. S druge strane njemački model podvrgava javna dobra stvarno pravnom uređenju koji vrijedi i za sve ostale stvari. Valja naglasiti kako je RH prihvatila njemački model.

Što se tiče same privatizacije valja naglasiti da ona predstavlja prijenos ukupnog vlasništva ili barem njegovog većeg dijela javnog sektora na privatne osobe, koje predstavljaju sve privatne ili fizičke osobe kao što su to zajednički fondovi, privatne banke čiji su krajnji vlasnici većinom fizičke osobe. Vlasništvo se odnosi na kontrolu nad poduzećem koja mora biti proporcionalna kapitalu koji je investiran ili broju članova poduzeća i fizičkih osoba. S druge strane privatizacija se ne odnosi na izdavanje dionica javnog poduzeća privatnim osobama pod uvjetom da navedene osobe nemaju pravo glasanja prilikom odabira uprave te isto tako nemaju kontrolu nad radom uprave iako mogu dijeliti njihov ostvareni profit. Javno poduzeće nije privatizirano ukoliko privatno vlasništvo iznosi manje od 50% kapitala dioničara koji imaju pravo na glasanje. Važno je napomenuti kako privatna poduzeća mogu imati svoje dioničare koji dolaze i iz javnog sektora ukoliko javni sektor ne posjeduje većinu tih dionica i nema pravo glasa (Njavro, 1993).

4. PRIVATNA I JAVNA DOBRA

4.1. Privatna dobra

Privatna dobra imaju dvije bitne karakteristike, a to su načelo rivaliteta i načelo isključivanja. Te dvije karakteristike obilježavaju korištenje privatnih dobara. Uvjeti da ta načela uspješno djeluju si dobra organiziranost tržišta i privatno vlasništvo. Načelo isključivanja odnosi se na one osobe koje nisu spremne platiti jasno određenu cijenu za određeni proizvod pa ih se stoga isključuje iz korištenja. Ako potrošač plati određenu cijenu za određeni proizvod te ima platežnu sposobnost za isto i izrazi svoju želju za posjedovanjem tog dobra, tada on automatski isključuje drugog potrošača koji ne želi ili ne može platiti istu cijenu koju je ponudi o prvi potrošač (Jelčić i suradnici, 2008).

4.2. Javna dobra

Javno dobro predstavlja objekt koji je u vlasništvu osobe javnog prava koja na jednostran i autoritativan način može donesti odluku o tome hoće li pripadnicima neke društvene zajednice omogućiti korištenje navedenog javnog dobra u skladu s njegovom namjenom. Pritom najvažnija okolnost je ta da hoće li osoba javnog prava subjektima priznati aktivnu legitimaciju kako bi podnesli zahtjeve koji su usmjereni na ostvarenje na korištenje dobra te zaštitu prava na opću uporabu. Osobitu zaštitu ovdje pruža Ustav Republike Hrvatske, posebno na sva ona dobra koja se nalaze u interesu za Hrvatsku, a to su more, morska obala, morski otoci, vode, rudno blago, zračni prostor te sva ostala prirodna bogatstva u koje spadaju biljni i životinjski svijet, zemljišta, šume, ali i nekretnine ili stvari koje imaju osobito povijesno, kulturno i ekološko značenje te za koje je zakonom jasno određeno da su u interesu za RH. Zakon je taj koji jasno određuje način na koji se dobra od interesa za RH mogu koristiti i iskorištavati od strane ovlaštenika te koja je naknada za to određena jednako kao i koja ograničenja postoje. Kada se polazi od posebne zakonske regulative dobra koja su od interesa za RH mogu biti i nekretnine koje uključuju javnu pomorsku luku ili javnu cestu, ali i pokretne stvari. Naime, pokretne stvari koje su od interesa za RH mogu biti neki arhivski dokumenti, umjetnine, knjige ili neke druge stvari koje imaju povijesnu, kulturnu ili neku drugu vrijednost koja ima nacionalni značaj. Dobra koja su obuhvaćena s pojmom „dobra od interesa za Republiku

Hrvatsku“ trebalo bi kvalificirati kao „javnu imovinu“, a ne kao „javno vlasništvo „ (Jelčić i sur., 2008).

4.3. Razlika između privatnih i javnih dobara

Razlika koja postoji između općih i javnih dobara je u pravu vlasništva, gdje je jasno kako opće dobro nema mogućnost biti u ičijem vlasništvu dok javno dobro ima karakteristiku da može biti u vlasti samo određenih pravnih osoba, dok privatno dobro može biti u vlasništvu bilo koje privatne osobe. Što se tiče ostalih karakteristika postoje sličnosti koje se odnose na uporabu, raspolaganje i korištenje dobara. Javno dobro se razlikuje od privatnog dobra prema načelima nerivaliteta i neisključivosti. Naime privatna dobra će isključiti ljude iz uporabe u smislu novca, pa tako ljudi neće moći ući na koncert ili u kazalište ukoliko ne plate kartu, a tada se govori o načelu isključivosti. Kada se govori o načelu rivaliteta valja zaključiti kako kod privatnog dobra ista mogu biti vidljiva na primjeru trgovine. Pa tako u trgovini ima ograničen broj jedne vrste proizvoda, a što više tog proizvoda kupci kupuju on je manje dostupan za ostale kupce.

5. POVIJEST I ZNAČENJE JAVNIH DOBARA

5.1. Povijest javnih dobara

Da bi se razumio koncept javnih dobara nužno je upoznati se s poviješću istih. Pojam javnog dobra pojavio se 1950-ih godina u ekonomiji te se kao takav pojavio u interpretaciji glasanja (Bowen, 1943), ali je nazvan društvenim dobrom. U današnje vrijeme država je ta koja osigurava mnoga javna dobra koja se nekada nisu omogućavala. Glavni cilj države je bilo postići nacionalnu sigurnost pa je ona proizvodila samo nekoliko javnih dobara. Između 13. i 17. stoljeća, pojavom raznih bolesti, epidemija i gladi, država je bila potaknuta da napravi dodatnu ponudu javnih dobara. Nagli porast populacije koji je obilježio 18. stoljeće i urbanizacija koja se dogodila u 19. stoljeću dovela je do velikog porasta u cijenama koje nisu mogle biti podmirene niti od strane crkvenih institucija niti od strane pojedinih privatnih kapitalista te je tada država stvari uzela u svoje ruke. Javna dobra svoj su vrhunac doživjela u 20. stoljeću te su tada krenule izgradnje raznih infrastruktura, započelo se graditi zdravstvo, socijalna skrb, javni prijevoz, obrazovanje i slično. Preferencije stanovnika su postale sve složenije, a kako su se gradovi razvijali građani su postajali sve bogatiji. Politički pokreti, borbe raznih stručnjaka i reformista doveli su do proširenja u ponudi javnih dobara. Kako bi svaka država mogla funkcionirati nužno je bilo osigurati javna dobra jer su se s njima zadovoljavale potrebe pojedinaca. Kada se krene od kriterija konkurentnosti u uporabi kao i od kriterija isključivosti obzirom na neplaćanje odnosno plaćanje cijene dobara koje imaju cilj zadovoljenja ljudskih potreba, ta dobra mogu biti kategorizirana u privatna dobra, nesavršena javna dobra, čista javna dobra, mješovita dobra te na kraju meritorna dobra (Jelčić i sur., 2008).

Postojanjem individualnih potreba koje se mogu zadovoljiti na tržištu pojavili su se privatni proizvođači te konzumenti, a tu se radilo o privatnim dobrima. Javna dobra koja su čista mogu biti korištena od svakako odnosno svima stoje jednako na raspolaganju na način da se ne uzrokuju oportunitetni troškovi. Korištenje čistog dobra od strane jednoga subjekta, ne isključuje mogućnost korištenja istog dobra drugog subjekta. Isto tako valja naglasiti kako čista javna dobra imaju osobine neisključivosti i kompatibilnosti.

Javna dobra predstavljaju ona dobra kada država nameće korištenje određenih dobara s ciljem intervencije odnosno s ciljem postizanja vlastite koristi. Kada se govori o mješovitim javnim dobrima tada je prisutna barem jedna specifična karakteristika, a to je ona da su mješovita javna dobra ona koja u sebi sadrže specifičnosti privatnih javnih dobara. Naplatna javna dobra

posjeduju karakteristiku isključivosti, no ne posjeduju načelo rivaliteta. Jedan od primjera naplatnog dobra je primjerice kazalište u kojem postoji načelo isključivosti zbog kapaciteta, ali ne postoji rivalitet jer predstavu gleda više ljudi koji time ne utječu na samu kvalitetu predstave niti povećavaju njene troškove. Nadalje, druga varijanta mješovitih dobara je ona kada postoji rivalitet, ali kod nje izostaje isključivost, a ta dobra se nazivaju zajednička dobra. Primjer za njih su visokoškolske ustanove jer je potražnja za tim uslugama nerazmjerna ponudi, pa država ograničava potražnju. Zajednička dobra mogu se primijeniti i na okoliš čovjeka (Jelačić i sur., 2008). Naime, priroda se konzumira, ali se ne naplaćuje cijena iako su resursi koji postoje ograničeni. Resursi se mogu trošiti prekomjerno pa će tako nastati eksterni troškovi. Nadalje javna dobra mogu biti i nečista, što znači da leže na tržišnim principima i nalaze se pod interesom države te ih koriste svi građani RH. Jedan od primjera takvog oblika dobara su prometnice, zdravstvena zaštita te obrazovanje. Kada država korigira usvojene preferencije tada se govori o meritornim dobrima kao i onda kada pojedinac ne može ispravno procijeniti neko dobro, i tada umjesto njega odlučuje država. Država može pokušati potaknuti konzumaciju željenim dobrima, pa tako država može pomoći novčanim sredstvima osobama s lošom ekonomskom situacijom. Takva novčana pomoć bi trebala potaknuti osobu da si omogući obrazovanje, stambeni prostor, hrani i slično. Negativna strana takvog oblika pomoći je da pojedine osobe troše novčanu pomoć u krive namjere.

Meritorna i javna dobra zajedno čine područje političkih dobara te ona predstavljaju određeni predmet važnog političkog djelovanja (Jelačić i sur., 2008).

5.2. Značenje javnih dobara

Javno dobro obilježeno je sa načelima kompatibilnosti i neisključivosti. Načelo neisključivosti naziva se još i neprisivajanje. Isključivost se odnosi na spoznaju da svatko tko ne plaća određeno dobro može u konačnici biti isključen iz njegova daljnje korištenja u budućnosti (Kesner - Škreb, 1993). Neprisvajanjem se opisuje odnos u kojem onaj koji stavlja javno dobro na raspolaganje nema mogućnost prisvojiti ga u potpunosti. Ukoliko neka osoba može koristiti javno dobro bez obzira je li ga platila ili ne, tada se govori o neisključivosti. S druge strane načelo kompatibilnosti poznato je i pod nazivom načelo nerivaliteta jer svi konzumenti koriste isto javno dobro. Korištenje javnih dobara isključuje mogućnost postojanja rivaliteta kod ljudi koji to dobro konzumiraju jer je ono stavljeno na raspolaganje i može se koristiti neovisno o konačnom broju i količini konzumenata bez da dodatno moraju plaćati za njegovo korištenje.

Valja naglasiti kako su javna dobra u većini slučajeva financirana od strane vlade, osim naravno prirodnih dobara u koja ulaze zrak, sunce, more i tome slično. Svaki pripadnik društvene zajednice ima pravo da koristi određeno javno dobro pod jednakim uvjetima za sve i slobodno (Popovski, 2016).

5.3. Vrsta javnih dobara

5.3.1. Čista javna dobra

Prethodno je navedeno kako se javno dobro sastoji od načela neisključivosti i načela nerivaliteta. Primjer takvog javnog dobra može biti čisti zrak u kojem svatko može uživati, a koji postoji posvuda po zemlji i može se koristiti u neograničenim količinama. Isto tako primjer toga može biti i javni park u kojeg svi mogu doći te je jasno vidljivo načelo neisključivosti, dok se nerivalitet ogleda u tome što jedan potrošač ne može ograničiti drugome da uživa u istom tom parku. S druge strane primjeri javnog dobra uključuju ceste koje pojedinci koriste za i opskrbu plinom, željezničke pruge ili električnu energiju, za korištenje tih navedenih dobara pojedinac mora moći izdvojiti određena novčana sredstva kako bi im mogao pristupiti.

Suprotno od privatnih dobara, čista javna dobra obilježena su načelom neisključivosti i načelom nerivaliteta u potrošnji. Od čistih javnih dobara karakteristično je da se ne može isključiti potencijalni potrošač da koristi određeno javno dobro. Isto tako bitno je naglasiti da pritom uključivanje dodatnog korisnika neće izazvati nikakve dodatne troškove što znači da kod javnih dobara granični trošak mora biti jednak nuli. Zbog toga javno dobro mora biti ponuđeno i mora biti dostupno svim korisnicima, a da pritom za sve ima jednake uvjete neovisno o tome da li korisnik doprinosi financiranju navedenog dobra ili ne pridonosi. Osim navedenog, čista javna dobra ne mogu se staviti na raspolaganje putem tržišta kao što je to moguće s privatnim dobrima, a upravo je to i pretpostavka primjene načela isključivanja da se radi o neplaćanju. U nastavku završnog rada prikazan je primjer potražnje za čistim zrakom obzirom na visinu prihoda (Jelčić i suradnici, 2008).

Graf 1. Potražnja za zrakom

Izvor: Pindyck i Rubinfeld., 2005.

Na ovom grafu prikazane su krivulje koje jasno opisuju voljnost plaćanja čistog zraka odnosno smanjenje razine dušikovog oksida za svako od tri međusobno različita domaćinstva. Horizontalna os prikazuje razinu zagađenja zraka dušikovim česticama, dok vertikalna os mjeri voljnost domaćinstva da plća smanjenje udjela dušikovog oksida u zraku. Krivulje rastu, ali valja primijetiti kako su ona domaćinstva sa višim prihodima izrazila veću potražnju za čistim zrakom od onih koja imaju niže prihode. Ako se kvaliteta zraka poboljša tada sva domaćinstva smanjuju želju i volju da plaćaju čisti zrak (Pindyck i Rubinfeld, 2005).

5.3.2. Mješovita javna dobra- naplata

Mješovita dobra se odnose na ona dobra kada pojedinačnu ponudu određenog dobra konzumiraju svi stanovnici, ali je ta potrošnja suparnička jer kvaliteta opada kako se dodaju novi korisnici. Neke od karakteristika mješovitih dobara su te da se prilikom njihova stavljanja na raspolaganje događaju problemi kao što su popunjenost kapaciteta ili prenatrpanost. To se isto tako odražava na kvalitetu koja se umanjuje prilikom povećanja broja korisnika. Odnosno mješovita dobra su ona u kojima postoji jedan od dvije karakteristike, dakle postoji ili načelo rivaliteta ili načelo isključivanja. Neki od primjera mješovitih dobara su kazališta, učionice u školama, dvorane i slično. U tim primjerima radi se o načelu isključivosti jer je broj korisnika svakog od navedenih prostora ograničen svojim kapacitetom. S druge strane načelo

isključivanja može se primijeniti u velikom broju slučajeva kada zbog lakog utvrđivanja cijena za korištenje mješovitih dobara (Jelčić i sur., 2008).

5.3.3. Mješovita javna dobra-zajednička

Još jedna varijanta mješovitih dobara je ona u kojoj postoji rivaliteti, ali u potpunosti ili barem djelomično izostaje načelo isključivanja. Primjer za to su visokoškolske ustanove, naime potražnja za navedenim uslugama u pravilu nije srazmjerno ponudi pa tada država koristi intervenciju tako da ograniči ponudu te određuje broj studenata koji ima mogućnost upisati određene studije. Četiri su kombinacije dobara koje nastaju iz kriterija rivaliteta i isključivanja, a to su:

- Načelo isključivanja + načelo rivaliteta = privatna dobra koja je moguće ponuditi putem tržišta;
- Načelo neisključivanja + načelo rivaliteta = čista javna dobra;
- Načelo isključivanja + načelo rivaliteta = naplatna odnosno „klupska“ dobra;
- Načelo neisključivanja + načelo rivaliteta = zajednička dobra (Jelčić i sur., 2008).

Kada se promatra treća i četvrta kombinacija mješovitih dobara tada postoji uobičajena praksa da ih se naziva javnim ili nepotpunim privatnim dobrima jer dijelom posjeduju odlike kako javnih tako i onih privatnih dobara (Jelčić i suradnici, 2008.)

5.3.4. Meritorna javna dobra

Meritorna javna dobra razlikuju se od čistih javnih dobara i mješovitih jer oni u okviru javnih rashoda imaju kvantitativno najznačajniji položaj. Prema autoru Musgrave država ima zadaću da provodi opskrbu sa javnim dobrima te da u određenim slučajevima djeluje zbog toga što tržišno osiguranje opskrbe može dovesti do rezultata koji su nepoželjni. Uzrok tih nepoželjnih rezultata koje daje tržišna opskrba sa određenim uslugama i dobrima treba tražiti u individualnim preferencijama koje su iskrivljene ili u nepostojanju svih informacija koje su potrebne ili čak u informacijama koje su pogrešne. Ona dobra kojima građani pogrešno procijene korist su meritorna dobra ili dobra koja imaju poseban značaj. Javna dobra

karakteristična su po pojavi preferencija koje se mogu iskazati u procesu demokratskog izražavanja volje, a meritorna dobra su karakteristične su aktivnosti samih nositelja konkretnih političkih odluka koje se ogledaju u ciljanim intervencijama protiv preferencija koja se mogu ocijeniti kao iskrivljene s ciljem da se na njihova mjesta stave meritorna dobra (Jelčić i sur., 2008). Meritorna dobra predstavljaju ona dobra koja država postavlja za obvezno korištenje s ciljem održavanja standarda i provedbe zakona koji će pridonijeti sveukupnom blagostanju življenja. Odnosno pojedinci bivaju prisiljeni da koriste određene javne usluge ili dobra dok se država sa raznim mjerama i zakonima brine da se korištenje tih dobara poštuje. Primjer za to je obavezno osnovnoškolsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj gdje sva djeca imaju obvezu pohađati osnovnu školu, a država je ta koja prati i regulira situaciju te ona potiče obitelj na način da im sufinancira školski pribor, knjige ili nešto slično, a sve s ciljem održavanja određenog obrazovnog standarda.

6. OBRAZOVANJE KAO JAVNO DOBRO

U današnje vrijeme obrazovanje je prijeko potrebno kako bi pojedinac mogao opstati u društvu. Današnje društvo znanja predstavlja ekonomiju koja je utemeljena na znanju. Kroz povijest, brojna razdoblja bila su imenovana prema dominantnim čimbenicima proizvodnje pa je tako nakon agrarnog, industrijskog i postindustrijskog razdoblja stiglo društvo znanja. To znači kako u današnje vrijeme bez kvalitetnog obrazovanja ne može postojati kvalitetno društvo. Bez obzira na to što je obrazovanje oduvijek bilo čimbenikom koji pridonosi gospodarskom razvoju i rastu danas su zaboravljene temeljne funkcije samog obrazovanja. Prema Galbraith obrazovanje treba ljudima služiti da bolje upravljaju sami sobom te da uživaju u životu, te isto tako smatra kako obrazovanje predstavlja temelj demokracije. No danas je drugačije, danas obrazovanje predstavlja komercijalnu robu, što ne čudi jer današnji svijet se velikom brzinom kreće prema naprijed te otkriva nove tehnologije i inovacije, neprestano se mijenjaju stare paradigme te tehnologije koje su zastarjele, a suvremeni način života nametnuo je nove potrebe za novim konceptima obrazovanja i znanja (Sopek, 2011). Važno je da ljudi idu u korak s vremenom, ali isto tako je važno ne zaboraviti činjenicu kako obrazovanje predstavlja javno dobro koje je isto tako i osnovno ljudsko pravo i koje mora služiti javnom interesu i svim pojedincima u njihovim životima i znanstvenim slobodama. Politizacija, globalizacija i ekonomizacija stavljaju fokus na novac, a ne na ljude i to je danas jedan od najvećih problema modernog društva znanja koje se kreće u kategorijama prema ponudi i potražnji što u konačnici dovodi do nepovoljne socijalne situacije u kojoj se lako mogu pronaći oni koji su siromašni, za razliku od bogatih građana kojima je sve lakše dostupno. Sve navedeno rezultira raslojavanjem društva kao i porastom u društvenim napetostima, a sve zajedno ne čini dobar preduvjet za izgradnjom kvalitetnog demokratskog društva. „Nije sporno da obrazovanje i znanost imaju ekonomske funkcije, da obrazovanje pridonosi gospodarskom rastu i razvoju. Ali u dobrom društvu to nije i ne može ostati jedina svrha i cilj obrazovanja i znanja (Sopek, 2011).

Iako obrazovanje ima i važnu gospodarsku funkciju ono bi trebalo imati i druge funkcije kao što je mogućnost upravljanja svakog pojedinca samim sobom, uživanja u životu, pomaganje drugima i slično. Isto tako obrazovanje ima zanimljiv društveni aspekt i funkciju koja pruža mogućnost održavanja demokracije te mogućnost ostvarivanja dobrih odnosa i suradnje među ljudima kao i narodima.

Povijest jasno pokazuje kako je lakše upravljati neobrazovanim ljudima nego obrazovanim koji se mogu sjetiti odluke ili vlastitog zaključka. Takvi sustavi bili su totalitarni i

nedemokratski te su radili na tome da se građanstvo dalje ne obrazuje. U to se vrijeme obrazovala isključivo elita u okvirima ondašnjih ideologija. Iz tog razloga posebno se ističe društvena dimenzija obrazovanja gdje se svima treba omogućiti obrazovanje bez postojanja diskriminacije.

Kada se obrazovni sustav promatra iz ekonomske perspektive tada se fokus stavlja na varijable koje se odnose na resurse ulaza s ciljem objašnjenja varijacija u učinkovitosti koje imaju učitelji, škola i slično. Nužno je pronaći veze koje postoje između obrazovnih ishoda i inputa uz kontroliranje utjecaja raznih čimbenika iz pozadine. Postoje i određeni modeli koji su nastali kroz ekonomski pristup, a to su prije svega „Modeli obrazovne funkcije“ („*Education production models*“) koji se temelje na pretpostavci da povećanje inputa vodi do povećanja outputa. Neke od glavnih značajki modela su da se odabiru relevantni resursi te da se mjere izravni učinci kao i da se koriste podaci na razini pojedinca, samo učenika ili neke škole. Pojedinačna istraživanja baziraju se na navedenim modelima te pokazuju kako postoji kompleksna veza između inputa i outputa kao i krajnjeg ishoda. Primjer za to je povećanje financijskog ulaganja koje ne rezultira nužno većim postignućima za same učenike. Postoji mogućnost da se to događa jer se pri ulaganju zanemaruju činjenice kako je ulaganje veće količine sredstava ponekad kontraproduktivno jer nužno neće povećati kvalitetu obrazovanja nego će povećati samo kvalitetu usluge u određenim obrazovnim institucijama (Kyriakides, 2012).

Ovdje se učinkovitost može definirati prema modelu kao postojeći odnos koji se javlja između ulaza i procesa s jedne strane te ulaza i izlaza s druge strane. Kada se promatra navedeni model tada se zaključuje kako sam proces uključuje u vanjske čimbenike kao što su status, tip ili lokacija škole te infrastruktura, iskustvo učitelja, materijalna i financijska potpora, podrška roditelja i slično. Osim navedenog proces se može promatrati i na razini jednog razreda, ali i na razini jedne škole gdje postoje razlike na koje nije moguće utjecati jer svaki razred će funkcionirati na zaseban način, isto tako svaka škola će funkcionirati na zaseban način te će drugačije poučavati ili pratiti razvoj učenika. Sve navedeno se na kraju očitava u outputu koji se odnosi na sveukupna učenička postignuća, na njihov mogući nastavak školovanje te naposljetku i na raspodjelu na tržištu rada (Scheerens, 1990).

6.1. Ulaganje i učinkovitost obrazovanja

Jedna od najvažnijih aktivnosti javnog sektora je financiranje obrazovanja. Većina obrazovnih sustava pojedinačnih zemalja smatra pohađanje škole obveznim za djecu do određenih navršениh godina. No pružanje obrazovanja ne predstavlja isključivo javnu uslugu pa tako postoji veliki broj i privatnih škola koje su posebno zastupljene u sustavu visokog obrazovanja. Hrvatskim obrazovnim sustavom najčešće upravlja javni sektor koji ga i financira, a upravo je to praksa i u većini zemalja Europe i tranzicijskih zemalja. Postoji pozitivna korelacija sa javnom potrošnjom za obrazovne institucije kao i sa standardom država i zemalja u kojima postoji veći BDP po stanovniku i koje imaju povećanu potrošnju prema studentima i učenicima. Republika Hrvatska malo troši na obrazovne institucije, pa rezultati pokazuju kako troši čak 40% manje od drugih prosjeka država članica EU. Sjeverne zemlje tako imaju najviši udio potrošnje za obrazovanje svojih stanovnika, primjer za to je Danska koja ima ukupnu javnu potrošnju za obrazovanje najveću u odnosu na promatrane zemlje te gotovo dvostruko viši udio u BDP-u namijenjen obrazovanju od Hrvatske (Sopek, 2011).

Valja naglasiti kako Hrvatska ima četvrti po redu najveći udio učenika koji pohađa javne institucije obrazovanja u odnosu na ostalih trideset i šest zemalja EU. Taj udio je za otprilike 16% viši od prosjeka zemalja Europske Unije (Eurostat, 2023).

Navedeni podatak jasno pokazuje kako postoji nedovoljna razvijenost srednjoškolskog i osnovno školskog obrazovanja u privatnoj sferi te zbog toga javni sektor mora izdvajati veća sredstva nego li bi to trebao činiti u slučaju razvijenijeg privatnog sektora. "Privatna potrošnja za obrazovanje u Hrvatskoj je dakle usmjerena na predškolsko i visokoškolsko obrazovanje što zapravo znači da bi razvijeniji privatni sektor osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja uz nepromijenjenu javnu potrošnju za obrazovanje mogao povećati kvalitetu obrazovanja odnosno proizvedeni output" (Sopek, 2011).

Promjene koje se odvijaju u procesu obrazovanja uvijek prate promjene koje se odvijaju u društvu jer je upravo ono pokretač razvoja čitavog društva. Nedemokratska društva koja su zatvorena danas i dalje postoje u određenim krajevima svijeta te oni ne zagovaraju sustav obrazovanja koji je dostupan svima, naime baš suprotno oni rad se kako bi sustav obrazovanja ostao zatvoren i kako bi odgovarao zastupljenoj ideologiji pojedinih moćnih država i njenih vlasti. No, s druge strane demokratska suvremena društva imaju otvoreni demokratski sustav obrazovanja i znanja te razumiju potencijal i važnost koju obrazovano društvo ima.

Sposobnost pojedinih država da dugoročno i kvalitetno koriste svoje mogućnosti ovisi upravo o znanju, pa je stoga stvaranje i distribucija znanja presudan čimbenik za opstanak naroda i društva. “Sve moderne države koje ulaze u sustav pravedne, demokratske države, ulažu u institucije koje djeluju na području znanja i obrazovanja te na razne načine potiču njihov rad, rast i učinkovitost” (Sopek, 2011).

Zbog prethodno navedenog nužno je postaviti dva ključna pitanja, a to je kako stvoriti efikasan sustav znanosti i obrazovanja koji će se istaknuti po svojoj kvaliteti i koji će zadržati mlade i sposobne ljude u okvirima države iz koje dolaze i u kojoj žive da u njoj i ostanu. Ukoliko mladi emigriraju u druge zemlje kako bi pronašli bolje mogućnosti i bolji posao događa se to da se sav kapital koji se investirao od strane zemlje i ulagao u njihovo razvijanje znanja i sposobnosti kao i u obrazovanje u konačnici u potpunosti gubi jer odlazi u drugu državu. “ To sigurno ne doprinosi ni financijskom a ni društvenom razvoju zemlje jer ne dolazi do povrata ulaganja, a i istovremeno se gubi sposobna radna snaga koja raspolaže potrebnim aktualnim znanjima. Po uzoru na ostale zemlje, potrebne su posebne mjere razrađenih emigracijskih politika kojima će se najkvalitetnija radna snaga zadržati u vlastitoj državi.” (Sopek, 2011).

Samo ulaganje u obrazovanje kao i u ljudski kapital odnosno u formalno i neformalno obrazovanje ima karakter dugoročnosti i isplativo je jer se stečena znanja i vještine ne gube odmah. Postoji i termin „intelektualni kapital“ te on ima jak utjecaj na učinkovitost svih sredstava koja se ulažu u određeni posao, no teško se povlači granica između ulaganja u obrazovanje te između ljudskog i intelektualnog kapitala. Sve to predstavlja kompleksne i dinamične kategorije koje mogu različito funkcionirati u raznim okolnostima. Naime izuzetno je teško izmjeriti znanje pojedine osobe. Kada se promatraju sposobnosti ljudi sa razine ekonomije, odnosno zaposlenika, tada one kod sebe ne ubrajaju isključivo ono što se može pronaći na papiru i što može opravdati statistiku i brojeve. Naime sposobnosti i znanja pojedinaca uključuju puno toga, od prilagodbe do hoda u korak s novim vremenom tehnologijama i okruženjima kao i novim okolnostima koje pred pojedinca stavljaju nevidljive faktore i koji se mogu teško mjeriti. Činjenica je kako visoko obrazovanje označava učinkovito funkcioniranje gospodarskih, društvenih kao i političkih procesa, povećanje pismenosti stanovništva te dolazak do brojnih istraživačkih otkrića koja mogu promijeniti svijet (Sopek, 2011). “Zbog svega toga se posebice naglašava ulaganje u obrazovanje iz javnih fondova. No to ulaganje mora biti dobro isplanirano i prije svega kontinuirano jer živimo u vremenu u kojem se promjene brzo događaju, pa se ne mogu dopustiti nagla i nepromišljena rješenja već treba postepeno pratiti i ići u korak s novim dostignućima, usavršavajući stalno ono što je već stečeno i postignuto.” (Sopek, 2011). Uz navedeno, dobro se može nadovezati koncept cjeloživotnog

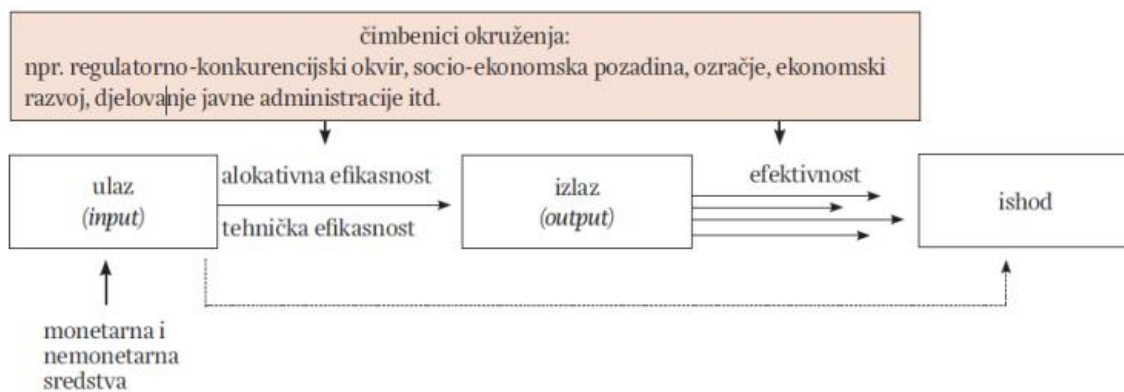
obrazovanja kojemu se u današnje doba posvećuje sve više pažnje. Navedeni koncept, kao što mu ime kaže, predstavlja onaj koncept obrazovanja koji treba trajati čitavog života. Pritom se ne misli isključivo na formalno obrazovanje koje treba trajati zauvijek, nego se misli na postizanje raznih stručnih sprema, poticanje neformalnog oblika obrazovanja, nadogradnje znanja, pohađanje radionica i tome slično. Brojne su važnosti ulaganja u obrazovanje, a svake godine se povećava broj pojedinaca koji se obrazuju, stoga je povećana i ukupna količina novca koja se na svjetskim razinama mora ulagati u obrazovanje ljudi. Ne postoji sumnja kako je upravo obrazovanje pokretačka sila daljnjeg razvoja i rasta posebno kada se radi o razvoju i rastu gospodarstva nekih zemalja, a kroz posljednja tri desetljeća ta spoznaja je vidljivija nego ikada prije.

Program za međunarodno procjenu učenika (skraćeno PISA) proveo je istraživanja prema koji se svake tri godine provode testiranja nad petnaestogodišnjacima s ciljem da se dobije jasniji uvid u njihove vještine, znanja kao i stavove. Dobiveni rezultati tog testiranja mogu se koristiti kao jasni pokazatelji konkurentnosti po putanju radne snage i to u vremenskom razmaku od deset godina nakon provedbe istraživanja. Republika Hrvatska je u 2009. godini imala najviši prosječni rezultat u odnosu na Jugoistočne Europske zemlje, no istovremeno najniži prosječni rezultat kada se radi o zemljama Srednje Europe. “Najbolji rezultati hrvatskih učenika ostvareni su u znanosti, nakon čega slijede rezultati čitanja i matematike. Neke zemlje poput Slovačke, Lihtenštajna, Luksemburga i Japana koje su izdvojile manji dio javnih sredstava za obrazovanje od Hrvatske ostvarile su bolje rezultate na testovima što pokazuje da se Hrvatska 27 susrela s nedjelotvornošću javne potrošnje za obrazovanje” (PISA, 2023). Navedeno pokazuje kako se Hrvatska odlikuje po tome što u njoj dolazi do nepotrebnog trošenja određenih resursa odnosno da je javna potrošnja na samo obrazovanje neefikasna. Nekoliko je potencijalnih mogućnosti koje su povezane s tim rezultatima, a jedna od njih je ta da postoji neefikasnost koja se povezuje sa brojem nastavničkog osoblja kao i sa lošom školskom infrastrukturom te nastavničkim plaćama koje nisu ujednačene. Kada se promatra broj nastavnog kadra tada je jasno vidljivo kako je prosječan broj nastavnika na 100 učenika 9,2 što je u konačnici više od promatranih zemalja srednje europe kao i od SAD-a ili primjerice Japana. U već navedenom PISA istraživanju 2009. godine, Hrvatska je u srednjoškolskom obrazovanju imala 4,1 nastavnika više od prosjeka, u visokoškolskom obrazovanju 2,1 od prosjeka dok je u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju ispod prosjeka. Dakle jasno je vidljivo kako postoji nereguliran broj osoblja gdje u određenim sferama obrazovanja ima previše nastavničkog osoblja dok u drugim ima premalo, točnije u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju tako nedostaje 5442 učitelja kako bi se postigla prosječna razina učitelja na 100 učenika, dok s druge strane u

srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama postoji višak od čak 10384 nastavnika u obrazovanju (Eurostat, 2023). Kada se promatra na sveukupnoj razini može se donesti zaključak kako u Hrvatskoj postoji potencijalni višak nastavnika na svim razinama obrazovanja.

Problem se javlja i prilikom promatranja plaće nastavnika jer su one u RH sve jednoznačno određene, za sve nastavnike, bez razmatranja ponude i potražnje u određenim nastavnim predmetima i regijama. Još jedan problem koji se javlja je taj da kvalificirani i motivirani mladi nastavnici nemaju adekvatne plaće obzirom na svoj doprinos u nastavi jer se plaća nastavnčkog kadra određuje isključivo prema godinama radnog iskustva. “Osim broja nastavnog osoblja i plaća, u Republici Hrvatskoj školska infrastruktura ima ulogu u nedjelotvornosti javne potrošnje obrazovanja. Naime, iako se ona relativno intenzivno iskorištava, postoje nejednakosti između regija pa čak i između različitih škola u većim gradovima” (Sopek, 2011). Ministarstvo znanosti predstavilo je inicijativu u kojoj bi sve škole prešle na nastavu u jednoj smjeni, no to jednostavno nije moguće jer škole u RH nemaju dovoljan kapacitet da za veliki broj učenika osigura jednake uvjete u jednoj smjeni, nedovoljan broj nastavnčkog kadra kao i nedovoljan broj školskog prostora i učionica koči takvu inicijativu. Navedeni problem se djelomično može riješiti sam od sebe jer u današnje doba postoji dramatičan pad broja učenika u školskoj dobi, koji je popraćen i demografskim trendovima smanjenja broja djece kao i starenjem stanovništva, a veliki broj djece se zajedno sa roditeljima iselio iz države. Tako projekcije jasno pokazuju kako postoji smanjenje upisane djece od 34% do 2050. godine ukoliko stopa upisa ostane jednaka današnjoj, ali isto tako predviđa se i pad od 22% čak i ukoliko stopa upisa poraste i tada će svejedno sveukupna stopa upisa biti manja od današnje. Kada bi se dogodio najbolji scenarij u kojem bi se ostvarila visoka stopa fertiliteta tada bi se do 2050. godine broj učenika svejedno smanjio, ali samo za 7%, što nije tako drastično. “Kako se broj učenika bude smanjivao, škole bi mogle razmotriti objedinjavanje sredstava dijeljenjem učenika i nastavnika. Daljnji pad omjera broja učenika i nastavnika doveo bi do znatne neefikasnosti i pogoršanja fiskalnog tereta. (Sopek, 2011).

Inpute u obrazovnom sustavu čine monetarna i nemonetarna sredstava koje pravne osobe i država ulažu. Output sustava obrazovanja može se mjeriti kroz postignuti uspjeh učenika ili studenata određene dobi, dok u svakoj državi postoje čimbenici koji u velikoj mjeri mogu imati utjecaj na sam ishod čitave situacije. Sveukupna kvaliteta obrazovanja studenata i učenika kao i kasnije uspostavljanje konkurencije prilikom zapošljavanja predstavljaju ishod ulaganja u sustav obrazovanja.

Slika 1. Konceptualni okvir efikasnosti i efektivnosti

Izvor: Sopek, 2011).

Zaključno se može reći kao se RH ne može pohvaliti visokom razinom efektivnosti i efikasnosti obzirom na države koje ulažu manje novca u sektor obrazovanja, a imaju bolje ishode. Osim navedenog valja naglasiti i kako postoji neravnomjerna raspodjela nastavnčkog osoblja pa tako u pojedinim područjima nedostaje određenih stručnjaka dok ih u drugim područjima ima previše. Osim navedenog nedostatak se ogleda i u tome što iskustvo obveznog obrazovanja nije jednako za svu djecu u državi, a to se ne bi smjelo događati jer bi ono trebalo biti jednako za sve.

6.2. Upravljanje obrazovanjem

U obrazovanje se neprestano ulaže, što od strane države, što od strane svih pojedinaca, javno i privatno. Bez obzira što se fokus stavlja na ulaganje u obrazovanje od strane države koje je jasno promišljeno, planirano i kvalitetno i koje pridonosi gospodarskom rastu i razvoju te povoljnom položaju države u odnosu na druge države nužno je opisati na koji način se financira samo obrazovanje te kako se njime upravlja. Republika Hrvatska troši na obrazovanje, ali na to se ne treba gledati kao na trošak već kao na ulaganje zbog potencijalnih dugoročnih i pozitivnih ishoda. Obrazovanje se može financirati javnim putem pa stoga postoji javno ulaganje koje potječe od državnog mehanizma, ali isto tako postoji i privatno ulaganje koje dolazi od strane javnih osoba ili tijela kao i od privatnih osoba. Države koje su moderne i suvremene imaju obrazovanje kao temeljnu odrednicu demokratskog društva, koje ne smije biti privilegija isključivo za bogate koji će tu uslugu jednostavno kupiti, otvara se pitanje zašto uopće postoji

potreba za privatnim oblikom obrazovanje, odgovor se može pronaći u tome da ako u društvu postoje usluge koje se mogu kupiti tada ta kupovina ne mora biti negativna pa je stoga nužno dozvoliti i takav oblik obrazovanja (Sopek, 2011). No, neovisno o dostupnosti privatnog obrazovanja, javno obrazovanje mora biti dostupno svima jer ono predstavlja javnu potrebu koja se mora moći koristiti od svih pod istim uvjetima za sve.

6.3. Obrazovanje kao javno dobro

Kada se obrazovanje promatra kao javno dobro tada valja istaknuti da najveći dio financiranja, oko 70%, za veći dio obrazovanja dolazi upravo iz državnog proračuna, bilo da se radi o predškolskom, osnovnoškolskom, srednjem ili visokom obrazovanju. Javno financiranje predstavlja dominantan izvor financiranja u svim zemljama EU, dok su privatni izvori ipak zastupljeniji u manjoj mjeri. Neke od glavnih stavki financiranja iz državnog proračuna su prije svega materijalni troškovi i plaće zaposlenika (Dolenec, 2010).

U Hrvatskoj se dodjela sredstava institucijama obrazovanja iz državnog proračuna najčešće temelji na iznosu iz prethodne proračunske godine, uvećanog za postotak rasta BDP-a (Doolan i sur., 2012).

Hrvatska ima daljnji politički cilj da smanji postotak javnog financiranja barem u visokom obrazovanju. Naime, bruto domaći izdaci za visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj godine 2015. su iznosili 691.771.000 kuna, dok su u 2016. godine iznosili nešto više nego li je to bio slučaj prethodnih godina, i to 988.257.000 kuna, te su se nakon toga u 2017. godini smanjili na 925.703.000 kuna (DZS, 2020).

Proračun predstavlja jedan od najvažnijih instrumenata u javnom financiranju, koji je razvijen proširenjem javnog sektora. U današnje vrijeme proračun ima svoju pravnu, političku, gospodarsku i financijsku zadaću, a potaknut je od strane Vlade RH te vrijedi na razdoblje u trajanju od jedne godine (tzv. proračunska godina) (Nikolić, 1999).

6.4. Obrazovanje kao privatno dobro

Obrazovanje može biti i privatno dobro, odnosno može se financirati i kroz privatna sredstva. U privatne izvore financiranja ulaze prihodi trećih strana kao i školarine te svi zajedno čine otprilike 30% sveukupnog financiranja sveučilišta u Republici Hrvatskoj. Navedena sredstva financiranja dolaze iz dva potencijalna izvora, a to su:

- studenti i njihove obitelji,
- institucije privatnog sektora.

Ovdje osim školarina ulaze i upisnine od uplata izvanrednih ili redovnih studenata kao i donacije. Prije akademske godine 2010./2011 u visokom obrazovanju nisu postojale školarine za studente koji su studirali na teret države, a one su se tada naplaćivale isključivo studentima povrh kvote državno subvencioniranih mjesta i to od 750 eura do 1.270 eura godišnje, a za međunarodne studente razlikovale su se od sveučilišta do sveučilišta. Od akademske godine 2010./2011. više ne postoje školarine prilikom upisa na preddiplomski ili diplomski studij te se nakon toga naplaćuju različiti godišnji iznosi, ovisno o broju ostvarenih ECTS bodova u prethodnoj akademskoj godini i koji vrijede jednako za sve studente (Doolan i sur., 2012).

7. ZAKLJUČAK

Cilj ovog završnog rada bila je analiza što je to javno dobro, koja je povijest javnih dobara te koje vrste javnih dobara postoje. Nastojao se pružiti prikaz raznih vrsta dobara s različitih gledišta, te pobliže objasniti javno dobro kroz sustav obrazovanja. Kao što je poznato obrazovanje se uvrštava u javno dobro, a pobližom analizom obrazovanja jasno je vidljivo kako ono može ući i u sferu privatnog dobra odnosno ne mora se nužno financirati od strane države već može biti u vlasništvu privatne osobe koja nudi usluge obrazovanja za određeni iznos.

Temeljna karakteristika javnih dobara je ne konkurentnost u potrošnji i nemogućnost isključivanja platiša iz njihove potrošnje. S obzirom da javno dobro posjeduje značajku da ne može isključiti one koji uživaju u njegovu korištenju iako nisu doprinijeli njegovu pribavljanju, visoko obrazovanje po tim parametrima može se uvrstiti u javno dobro.

Javno dobro kao takve služi s ciljem da se zadovolje potrebe pojedinaca, a mišljenje je kako je država ta koja ih treba osigurati. Znanje nije roba, a tim se podrazumijeva da država kao takva mora osigurati ostvarivanje prava na visoko obrazovanje. Odnosno, to znači da se normativni zahtjev za pribavljanjem takvog oblika usluge mora prepustiti javnoj potrošnji, a ne privatnoj, odnosno on se mora u potpunosti financirati od strane državnog proračuna.

Ukupna kvaliteta obrazovanja učenika i studenata te kasnija konkurentnost pri zaposlenju predstavlja ishod ulaganja u obrazovni sustav. Zaključno se može reći kao se RH ne može pohvaliti visokom razinom efektivnosti i efikasnosti obzirom na države koje ulažu manje novca u sektor obrazovanja, a imaju bolje ishode, što daje odgovor na prvo istraživačko pitanje gdje se zaključuje kako RH ne upravlja učinkovito javnim dobrom-obrazovanjem. Osim navedenog valja naglasiti i kako postoji neravnomjerna raspodjela nastavnčkog osoblja pa tako u pojedinim područjima nedostaje određenih stručnjaka dok ih u drugim područjima ima previše, što može biti jedan od odgovora na istraživačko pitanje kako poboljšati upravljanje obrazovanjem, a to je da se ravnomjerno raspodjeli stručni kadar koji će zadovoljavati sve potrebe. Osim navedenog nedostatak se ogleda i u tome što iskustvo obveznog obrazovanja nije jednako za svu djecu u državi te se to isto tako treba promijeniti.

LITERATURA

1. Bajo, A., Alibegović, Jurlina, D. (2008). Javne financije lokalnih jedinica vlasti, Zagreb: Školska knjiga.
2. Dolenc, D. (2010). Institut za razvoj obrazovanja: Model financiranja visokog obrazovanja u Hrvatskoj, raspoloživo na: https://iro.hr/wp-content/uploads/2018/02/7.IRO_Model_financiranja_visokog_obrazovanja_u_Hrvatskoj_2010.pdf
3. Doolan K., Dolenc D. i Domazet M. (2012). Hrvatski sustav financiranja visokog obrazovanja u europskom kontekstu: komparativna studija, raspoloživo na: https://iro.hr/wp-content/uploads/2018/02/12.-ACCESS_Financiranje_visokog_obrazovanja_web.pdf
4. Harvey, S., Rosen (1999). Javne financije: peto izdanje. Zagreb: Institut za javne financije Zagreb.
5. Jelčić, B. (2001). Javne financije. Zagreb: RRiF, Ekonomska.pravna biblioteka.
6. Jelčić, B., Lončarić Horvat, O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., (2008). Financijsko pravo i financijska znanost. Zagreb: Narodne Novine d.d.
7. Kesner Škreb, M. (2006). Državni sektor. Financijska teorija i praksa, 30(1): 93-94.
8. Kuvačić, D. (2002). Utjecaj novih znanja na konkurentnost malog poduzetništva u ugostiteljstvu. Doktorska disertacija. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.
9. Kyriakides, L. (2012). Advances in school effectiveness theory. U: C., Chapman, P., Armstrong, A., Harris, D., Muijs, D., Reynolds, D. i P. Sammons (Ur.). School effectiveness and improvement research, policy and practice: challenging the orthodoxy? (str. 44-57). London and New York: Routledge.
10. Milas, G. (2005). Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap.
11. Miljenović, D., Kutnjak, G., Jakovac, P. (2020). Determiniranje obilježja djelotvornosti javnog sektora i javnog menadžmenta. Zbornik Veleučilišta u Rijeci, 8(1): 295-311.
12. Nikolić N. (1999). Počela javnog financiranja: Uvod u javne financije, str. 20-21; 161-183
13. Njavro, Đ. (1993). Privatizacija. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb.
14. Popovski, A. (2016). Pravna priroda opće uprave javnoga dobra. Pravni vjesnik, 32(3-4): 183-200.

15. Pusić, E. (1995). Upravna znanost, Zagreb: Naprijed.
16. Pindyck, R., Rubinfeld, D. (2005). Mikroekonomija: 5. Izdanje. Zagreb: Mate d.o.o.
17. Salkić, I. (2011). Upravljanje kvalitetom javnih usluga, Sarajevo/Zagreb: BTC Šahinpašić.
18. Scheerens, J. (1990). School effectiveness research and the development of process indicators of school functioning. *School effectiveness and school improvement*, 1(1), 61-80.
19. Šimović, H., Deskar Šrbić, M. (2020). Ekonomika javnog poduzeća s hrvatskim primjerima. Zagreb: Arhiva analitika.
20. Šimović, J., Rogić-Lugarić, T., Šimović, H. i Vuletić-Antić, B. (2007). Javno-privatno partnerstvo kao nefiskalni instrument financiranja javnih interesa. Zagreb: Hrvatska javna uprava.
21. Sopek, P. (2011). Efficiency of public expenditure on education in Croatia. Zagreb: Institute of Public Finance.

POPIS GRAFIKONA

Graf 1. Potražnja za zrakom.....	17
Graf 2. Konceptualni okvir efikasnosti i efektivnosti.....	26